

Agata Wiza*

NIEFORMALNE OBSZARY UCZENIA SIĘ DOROSŁYCH – EDUKACYJNE KONTEKSTY PODRÓŻOWANIA

Potencjał człowieka dorosłego

Życie człowieka dorosłego jest procesem złożonym, charakteryzuje się znaczną indywidualizacją oraz zaangażowaniem we własny rozwój. Nie można go ograniczyć jedynie do aktywności zawodowej, pola rozwoju osoby dorosłej są bardzo rozległe. „Życie polega na czynieniu użytku z życia. Nie tylko na biernej wymianie energii, na odbieraniu wrażeń, lecz na twórczym działaniu. Żyć to znaczy wpływać na świat, przekształcać go”¹.

Różnorodność otaczającego świata, z jaką spotyka się człowiek dorosły w swoim osobniczym życiu, staje się podstawą do myślenia o tym świecie, a także poznawania go i działania w nim. Aktywne uczestnictwo w świecie odzwierciedlające się w różnorodnych działaniach stanowi źródło wszechstronnych doświadczeń związanych z codziennymi sytuacjami, rozbudowanymi kontaktami społecznymi. Zasadnicze zadania rozwojowe w okresie środkowej dorosłości są związane z odpowiedzialnością za innych oraz własny rozwój osobisty i zawodowy. Istotne jest znalezienie dynamicznej równowagi między zadaniami dla siebie i dla innych, aby móc rozwinąć w sobie pełną generatywność. Obejmuje ona zarówno zdolność do prokreacji, jak i powoływania nowych idei, wytworów, aktywnego konstruowania samego siebie, rozwijania własnej tożsamości. Generatywność jest też przekazywaniem własnego dziedzictwa, wiedzy oraz swojej koncepcji świata następnym pokoleniom. Człowiek dorosły potrafi w sposób kreatywny i zindywidualizowany posługiwać się nagromadzoną wiedzą oraz umiejętnościami. Osiągając fazę samorealizacji, wykracza on poza obowiązujące konwencje i odgrywane role, kierując się osobistymi celami i wizją własnego rozwoju². Dorosły asymiluje wiedzę o zdarzeniach w świecie, swojej wszechstronnej działalności, a wszystkie te informacje składają się na jego doświadczenie życiowe, które ma aspekt zarówno informacyjny, jak i stymulujący. Zakres doświadczeń wpływa na rozumienie sytuacji

* **Agata Wiza**, dr hab. – Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Wydział Turystyki i Rekreacji, Katedra Rekreacji, e-mail: agwiz@wp.pl.

¹ T. Gadacz, *O umiejętności życia*, Kraków, 2003, s. 9.

² K. Appelt, *Środkowy okres dorosłości. Jak rozpoznać potencjał dojrzałych dorosłych*, [w:] *Psychologiczne portrety człowieka*, red. A. Brzezińska, Gdańsk 2005, s. 527-530.

obecnej, na oczekiwania wobec przyszłości, a także decyduje o poziomie zaangażowania w świat i określa preferencje aktywności człowieka. W okresie środkowej dorosłości istnieje szansa pomnożenia ważnego kapitału dla jakości życia, którym jest zasób doświadczeń oraz mądrość życiowa.

Czynnikami wpływającymi na jakość dorosłości jest różnorodność ofert oraz duża dynamika zmian w wielu sferach życia, co zapobiega stagnacji, a jednocześnie wyzwala zdolność do twórczej adaptacji. Wiąże się ona z przekraczaniem własnych ograniczeń, szukaniem nowych rozwiązań i twórczymi działaniami samorealizacyjnymi. Na jakość dorosłości wpływ ma także sposobność rozwijania kompetencji, zdobywania wiedzy w nowych obszarach oraz możliwość uczenia się od młodszych i razem z nimi³.

Całozyciowe uczenie się osób dorosłych

Dużą rolę w stymulowaniu aktywności dorosłych ma obecnie uczenie się jako składowa ludzkiej codzienności. Jest ono integralnie powiązane z powszednimi czynnościami życiowymi człowieka, które przebiegają w sferze życia zawodowego, osobistego, społecznego. Zatem analizując koncepcje uczenia się dorosłych, należy wziąć pod uwagę rozmaite warunki i sytuacje, w których ono przebiega. Człowiek dorosły uczy się nie tylko w celu pogłębienia czy zaktualizowania wiedzy, ale także by redefiniować swoje role i na nowo kreować tożsamość. Dostrzec można zmiany kontekstu społeczno-kulturowego uczenia się ludzi dorosłych, poszerzają się dziedziny i obszary, w których funkcjonują, rozrastają się doświadczenie codzienności oraz przestrzeń uczestnictwa w życiu.

„Uczenie się jako proces całozyciowy obejmuje niezwykle złożony zespół epizodów edukacyjnych o różnej długości i różnym znaczeniu, rozsianych po całej linii biograficznej jednostki, przyjmujących niekiedy zaskakującą kolejność i umiejscowionych w wielorakich okolicznościach społecznych”⁴. Współczesna edukacja dorosłych koncentruje się na celach indywidualistycznych, zwłaszcza na samorealizacji osobowej, a także na kompetencjach umożliwiających przetrwanie w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości oraz wymagającym rynku pracy. Całozyciowe uczenie staje się zatem istotnym narzędziem indywidualizacji, trajektoria edukacyjna każdej osoby zawiera bowiem unikalną kombinację epizodów kształceniowych. Jednostki włączają nowoczesne zasoby wiedzy do szerokiego zakresu swoich doświadczeń mających wartość i sens. Uczenie się może być autokreacyjnym działaniem osób, które w sposób refleksyjny organizują swoje doświadczenia składające się na spójną tożsamość.

³ *Ibidem*, s. 543.

⁴ J. Field, *Badania nad całozyciowym uczeniem się dorosłych; tendencje i perspektywy w świecie anglojęzycznym*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2003, nr 1 (21), s. 79.

Uczenie się osób dorosłych dokonuje się przede wszystkim w sposób nieformalny i przebiega w naturalnych warunkach ich powszedniej aktywności. W tym rodzaju uczenia się każdy zdobywa wiedzę i umiejętności na podstawie codziennych doświadczeń oraz wpływu swojego otoczenia. Edukacja nieformalna odbywająca się poza klasycznymi instytucjami edukacyjnymi staje się czuła na zmiany dokonujące się w świecie. Reaguje ona znacznie szybciej na problemy i wyzwania współczesności niż edukacja formalna, wykorzystuje doświadczenia ludzi dorosłych, co ułatwia przewyżczanie trudności życiowych i sprzyja ich rozwojowi osobistemu. W tej przestrzeni życia tkwi potencjał edukacyjny kształtujący postawy, poglądy poszczególnych jednostek, ich doświadczenia, wpływający również na orientację życiową oraz wybór wartości. Nieformalne uczenie się zawiera w sobie proces refleksji oraz działania. Jego ważną cechą jest samodzielne przyswajanie nowych znaczących przekonań, wiedzy i umiejętności. Zarówno sposoby zdobywania wiedzy, weryfikowania, jak i możliwości jej wykorzystania zależą od osób dorosłych. Nieformalne uczenie opiera się na przepracowywaniu własnych doświadczeń poprzez refleksyjną aktywność. Natomiast jego zasadniczym celem jest sprostanie wymaganiom pojawiających się sytuacji oraz problemów życiowych⁵. Zmieniają się sensy oraz znaczenia, jakie przypisujemy różnym praktykom poznawczym, w których uczestniczą ludzie dorośli. „Dotychczasowy wzór na udane życie opisywany na kontinuum edukacja – praca – emerytura, został zastąpiony formułą: czas wolny – konsumpcja – edukacja. W tej nowej formule edukacja traktowana jest jako integralna część konsumpcji, która wraz z innymi jej formami wypełnia ludziom czas wolny”⁶. Obecnie sfera czasu wolnego to obszar przemian społecznych powiązanych ze zmianami politycznymi, gospodarczymi oraz zmianami świadomości społecznej. Ilościowe aspekty czasu przestają być istotne, znaczenia nabiera jego zróżnicowany wymiar jakościowy. Czas wolny to również czas wartości, spokoju, kontemplacji, braku pośpiechu, uwolnienia od obowiązków i przymusów, co przejawia się w zmianie sposobu życia. Spędzanie czasu wolnego w określony sposób stanowi jeden z wyróżników stratusu i przynależności społecznej. Jest to także starannie aranżowana okazja do gromadzenia zasobów kapitałowych, w postaci relacji z osobami wyjątkowymi, nietypowymi lub podobnymi nam. Kapitał społeczny wypełnia przestrzeń pomiędzy ludźmi, a swoje źródło ma w interakcjach, dzięki którym powiązania i sieci oparte są na fundamentach współdziałania, na przykład w zakresie czasu wolnego. Dorośli skłonni są do penetracji nowych obszarów, poza miejscem pracy w zakresie konstruowania swojej przestrzeni społecznej i pozyskiwania relacji mogących zaowoco-

⁵ D. Gierszewski, *Nieformalne uczenie się w procesie całościowej edukacji – w kontekście niemieckiej debaty*, [w:] *Edukacja dorosłych. Uczący się dorośli w zmieniającym się świecie*, red. A. Fabiś, A. Stopińska-Pajak, Bielsko-Biała 2010, s. 125-127.

⁶ M. Malewski, *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*, Wrocław 2010, s. 42-43.

wać zasobami indywidualnymi oraz społecznymi. To właśnie w czasie wolnym istnieje szansa doświadczania przez osobę dorosłą dobrostanu intelektualnego (realizując potrzeby poznawcze i zainteresowania), emocjonalnego (poprzez potrzeby kontaktu, wyrażania siebie) oraz fizycznego (regeneracja, relaks). Wiąże się to z upowszechnianiem idei edukacji całościowej i przemianami organizacji czasu. Ośrodki rekreacji, galerie sztuki, muzea, turystyka, parki tematyczne stają się nowymi centrami edukacji osób dorosłych, odzwierciedlającymi określony styl życia. Ludzie uczą się między innymi poprzez rozbudowaną sieć relacji z innymi. Interakcje z ludźmi mającymi odmienne wizje świata czy systemy wartości powodują nieustanne kwestionowanie nabywanej wiedzy. Zmiana miejsca oraz sposobu życia prowadzi do zmiany myślenia o świecie, sprzyja refleksyjności nad jego różnorodnością, a także ułatwia rozumienie innych.

Wzory zachowań w czasie wolnym przyswajane w procesie socjalizacji oraz za pośrednictwem mediów przejawiają się w sytuacjach naturalnych, nieformalnych, pozazawodowych. Dotyczy to także uczenia się nowych umiejętności, kształtowania kompetencji społecznych i uczestnictwa w kulturze współczesnej. W efekcie nabywane w czasie wolnym kompetencje i umiejętności często są wykorzystywane w formalnych sytuacjach edukacyjnych i zawodowych. Bieg ludzkiego życia obejmuje komplementarność zajęć obowiązkowych oraz dobrowolnych. Ludzie dorośli wypełniają wolny czas aktywnościami, które sprzyjają rozwojowi, poszukiwaniu równowagi między zajęciami koniecznymi i wybranymi⁷. Różnorodność stylów życia wyrażająca się zmianą stosunku pracy i czasu wolnego powoduje, że coraz więcej ludzi będzie żyło nie tylko po to, aby pracować, ale będzie pracować po to, żeby móc realizować swoje pragnienia i potrzeby w czasie wolnym. Jedną z popularnych obecnie aktywności osób dorosłych związanych z czasem wolnym jest podróżowanie. Staje się ono przestrzenią edukacji, kształtuje człowieka dorosłego, wyzwalając jego wyobraźnię i wrażliwość.

Mobilność osób dorosłych

Ludzie wyprawiali się w świat od zarania dziejów. Różne były cele podróżowania pielgrzymów, kupców, dyplomatów, podróżnych. Na przestrzeni ostatnich lat wzrasta mobilność osób dorosłych, zarówno zawodowa, jak i społeczna, nie wszyscy mogą sobie na nią pozwolić. Dostęp do mobilności jest znacząco zróżnicowany. Możliwość zmiany miejsca jest wyraźnym wskaźnikiem społecznego uwarstwienia. Podział współczesnego świata przebiega wzdłuż linii wyznaczającej stopień mobilności człowieka w przestrzeni. Doświadczenia ludzi zamieszkujących po obu stronach tej granicy są kompletnie różne. Swoboda zmiany miejsca pobytu jest przywilejem osób mających

⁷ M. Czerepaniak-Walczak, *Pedagogika czasu wolnego: w szkole i poza szkołą*, [w:] *Rekreacja i czas wolny*, red. R. Winiarski, Warszawa 2011, s. 215.

określone kompetencje oraz utrzymujących się na wyższym poziomie konsumpcji. Izolacja ludzi należących do drugiej grupy potęgowana jest trudną sytuacją społeczno-polityczną lub ekonomiczną.

Przeływ personelu międzynarodowych korporacji, organizacji jest symptomem, a także warunkiem rozwoju gospodarczego, transferu technologii i oznaką zaawansowania gospodarki rynkowej. Procesy te stwarzają konieczność bezpośredniego zetknięcia, koegzystencji i współpracy osób reprezentujących różne pochodzenie, style życia, wartości, wizje świata. Tego rodzaju sytuacje stawiają nas wobec faktu wielokulturowości grup społecznych, zawodowych, rodzinnych, a przede wszystkim przed poszukiwaniem nowych tożsamości jednostek znajdujących się w sytuacji wielości identyfikacji. W obliczu tych zmian mobilność przestrzenna postrzegana jest jako jedna z podstawowych kompetencji warunkujących powodzenie na rynku pracy. Dotyczy to sytuacji związanych z pracą zawodową w środowiskach zróżnicowanych kulturowo zarówno w kraju, jak i za granicą. Według raportu *Foresight kadr dla nowoczesnej gospodarki*⁸, umiejętność funkcjonowania w otoczeniu międzynarodowym jest szczególnie wymagana dla kadry zarządzającej. Dla pracowników wykonawczych na pierwszym miejscu pożądaných kompetencji jest mobilność przestrzenna. Wyłania się coraz liczniejsza grupa współczesnych nomadów. Są to głównie osoby nieprzywiązane do miejsca w przestrzeni geograficznej i społeczno-kulturowej, gotowe do zmiany miejsca pracy, wypoczynku i zamieszkania, co wiąże się z awansem zawodowym i społecznym. Ludzie wolnych zawodów (biznesmeni, artyści, naukowcy) spędzają więcej czasu w samolotach, samochodach, hotelach aniżeli w domach. Od obywateli świata wymaga się zarówno zdolności empatycznego rozumienia odległych kultur, jak i rasowych, etnicznych i religijnych mniejszości w obrębie własnej kultury. Bardzo ważna dla promowania szacunku dla innego jest świadomość kulturowych różnic, która stanowi podstawę dialogu. W przyszłości pozwoli to ludziom, niezależnie od ich profesji i stanowisk, odnosić się do siebie z szacunkiem i zrozumieniem. Może się także przyczynić do rozpoznawania różnic oraz do kreowania poczucia wspólnotowości rozumianej w kategoriach historycznych i wspólnych ludziom problemów, praw, aspiracji⁹.

Z powstaniem oraz dynamicznymi zmianami nowoczesnego społeczeństwa wiąże się rozwój turystyki. Jest ona niezmiernie złożona, zróżnicowana i – podobnie jak inne dziedziny życia – poddaje się dyktatowi czasu, techniki oraz rynku. Nie ma jednakowej typologii form współczesnej turystyki, podobnie jak inne sfery życia ulega ona dynamicznym przemianom, poddając się wpływowi techniki, rynku i tempa życia.

⁸ *Foresight kadr dla nowoczesnej gospodarki*, red. K.M. Matusiak, J. Kuciński, A. Gryzik, Warszawa 2010, s. 129.

⁹ M. Nussbaum, *W trosce o człowieczeństwo. Klasyczna obrona reformy kształcenia ogólnego*, Wrocław 2008, s. 68.

Przeciętny masowy turysta podróżuje, tak jak żyje na co dzień, w tłumie, coraz szybciej, zwiedzając więcej, ale często bezrefleksyjnie. Charakter turystyki jest w dużym stopniu kreowany przez modę, zmieniające się wzorce zachowań, normy społeczne oraz wartości. Tworzy się rozbudowane taksonomie, wykazujące wyższość jednych terminologii nad innymi, bądź też szuka kryteriów demarkacji między podobnymi a jednak różnymi typami turystów, ich specyficznymi motywami i oczekiwaniami. Jedną z nowych tendencji w turystyce jest indywidualizacja wzorów podróży jako efekt rozwoju zróżnicowanych zainteresowań i potrzeb oraz większych możliwości realizowania ich w czasie wolnym¹⁰.

Już Friedrich Nietzsche dostrzegał odmienne cele i powody osób wyprawiających się w świat.

Między podróżnymi rozróżnia się pięć stopni: podróżni pierwszego, najwyższego stopnia to są ci, którzy podróżują i ich przy tym się widzi – ci właściwie są przenoszeni i niejako ślepi; następnii rzeczywiście patrzą sami na świat; trzeci stopień przeżywa coś wskutek tego, że widzi; czwarty żyje rzeczą przeżyta i unosi ją z sobą; wreszcie istnieje pewna ilość ludzi, obdarzonych siłą najwyższą, którzy wszystko, co widzieli przeżywszy i wcieliwszy w siebie, w końcu także koniecznie muszą wydać na świat, skoro do domu wrócą¹¹.

Turystyczne wyjazdy w mniejszym lub większym stopniu powodują zmiany w zakresie świadomości, umiejętności, zachowań lub postaw osób wyprawiających się w daleki świat. Zakres tych zmian jest związany z liczbą podróżniczych doświadczeń, poziomem refleksyjności, wrażliwości poznawczej, a także rodzajem motywacji określonych typów turystów.

Edukacyjne aspekty podróżowania

Podczas podróży człowiek uczy się czegoś nowego, a dzięki temu dostrzega pod innym kątem to wszystko, co już wie, co jest mu znane. Podróże zmieniają perspektywę, dają dystans do codziennego otoczenia, do którego turysta powraca. W trakcie turystycznych wyjazdów można się wiele nauczyć o stylach życia innych ludzi, a także o względności własnych wartości i norm. Projekty turystycznych doświadczeń mają charakter wielofunkcyjny. Turystyczne wyjazdy w odległe rejony świata mogą być odmianą pozwalającą zmienić rutynę codziennych obowiązków w kalejdoskopowy strumień wrażeń, mogą być doznaniem estetycznym, przeżyciem mistycznym lub ciekawym doświadczeniem edukacyjno-kulturowym¹². Bycie w drodze kształtuje w osobach uprawiających turystykę inne dyspozycje poznawcze, szczególnie percepcję nowych bodźców, związanych

¹⁰ R. Winiarski, J. Zdebski, *Psychologia turystyki*, Warszawa 2008, s. 25.

¹¹ F. Nietzsche, *Wędrowiec i jego cień*, Warszawa 1910, s. 145-146.

¹² A. Wieczorkiewicz, *Apetyt turysty. O doświadczaniu świata w podróży*, Kraków 2008, s. 297.

z odkrywaniem walorów świata. Podróżowanie daje turyście szansę nie tylko odkrywania świata zewnętrznego, ale też nieznanych dotychczas wewnętrznych przestrzeni, doświadczania siebie w procesie przemieszczania się, poznawania nowych zjawisk, ludzi, ich kultur. Pojawia się zatem całe spektrum edukacyjnych aspektów turystycznych aktywności.

Ukazując zróżnicowane konteksty uczenia się dzięki podróżniczym doświadczeniom, powolałam się na fragmenty badań przeprowadzonych w 2010 roku wśród turystów wyruszających w odległe rejony świata. Celem badań była rekonstrukcja zjawiska backpackingu na podstawie doświadczeń osób podróżujących. Analizowano między innymi znaczenie, jakie z perspektywy narratorów odgrywa backpacking w postrzeganiu siebie, innych ludzi oraz poznawanego świata. Jednym z kontekstów uczenia się były spotkania z tubylcami oraz turystami. W tym celu wykorzystano koncepcję całościowego uczenia się oraz wybrane teorie andragogiczne. W wywiadach narracyjnych uczestniczyła grupa dorosłych zróżnicowana zarówno pod względem wieku, wykształcenia, jak i zawodu. Wspólna była przestrzeń doświadczeń związanych z indywidualnym podróżowaniem określanym jako *backpacking*. Współczesny ruch backpackersów budowany jest na takich filarach, jak: mobilność, indywidualizm, kontakty wielokulturowe. Indywidualne podróżowanie zyskuje znaczącą rolę dzięki sensom i znaczeniom nadawanym mu przez uprawiające go osoby, a wszechstronne efekty tych doświadczeń wpływają na zmianę percepcji siebie i innych¹³. Wyjazdy stanowią niezastąpiony sposób konfrontowania siebie ze światem, mierzenia się ze swoimi słabościami. Wspomina o tym badana (K10)¹⁴:

Nauczę się odwagi, jakiejś samowystarczalności, pogody ducha, nie wiem, wszystkiego się uczę przez podróże, praktycznie od dziecka, [...] odkrywanie takich swoich zakamarków, granic jakichś, nie wiem, odwagi, wytrzymałości, tolerancji, no różnych, rzeczy. I tym są chyba dla mnie podróże, takim, w sumie, doświadczaniem, siebie i innych.

Dzięki sytuacjom w podróży narratorka dostrzegła określone zmiany w swoich reakcjach, wyznaje, że podczas wyjazdów nabywa pokory oraz wyrozumiałości w stosunku do ludzi.

W opinii badanych podróże wyrabiają cierpliwość, tolerancję wobec zachowań innych, łatwość adaptacji do zmian oraz sytuacji nieprzewidywalnych. Podnoszą poczucie własnej wartości, uczą adaptacji do zmian, wytrzymałości oraz samowystarczalności. Potwierdza te spostrzeżenia kolejny narrator (K1):

podróże uczą [...] takiej tolerancji, czasem na jakieś właśnie zjawiska, albo poszerzają horyzonty [...] o nowych kulturach, czy o jakiś zwyczajach, [...] albo o religii, bo czasem człowiek wszyst-

¹³ A. Wiza, *Uczenie się z podróży w narracjach turystów indywidualnych (backpackersów)*, Poznań 2013.

¹⁴ Kolejnych narratorów (K – kobiety, M – mężczyźni) oznaczono numerami.

kiego nie wie, a jak zaobserwuje i widzi, to jest mu łatwiej zapamiętać, także w takim kontekście edukacyjnym.

Kontakty z mieszkańcami odwiedzanych krajów stają się sposobem nauki, niezastąpionym źródłem wiedzy o sobie, okazją do zmierzenia się ze swoimi słabościami. Dzięki podróżom człowiek potrafi spojrzeć na otaczający świat z różnych perspektyw. Funkcjonując przez większość życia w znanym otoczeniu, wchodzimy niekiedy na utartą ścieżkę i uważamy ją za jedyny kierunek. Trudno się temu przeciwstawić, kiedy nie znamy odmiennych punktów widzenia. Natomiast widząc, jak inni ludzie żyją w innych miejscach, łatwiej zrewidować dotychczasowe poglądy, przekonania. Spotykanie się z odmiennością może niwelować skłonności do oceniania, wartościowania ludzi. Przykładem jest wypowiedź badanej (K10):

Jest to moja podstawowa nauka, jeśli chodzi o postrzeganie siebie i innych ludzi. Bo w sumie nie wiem, skąd można brać taką naukę, być może jakoś stacjonarnie, lokalnie też można, ale ja nie umiem po prostu. Inni może potrafią. Więc ja jeżdżę, bo w ten sposób się uczę, poznaję ludzi [...]. Jest to dla mnie taka nauka: wyrozumiałości i akceptacji. Bo czasem to są rzeczy dla mnie dziwne, które normalnie by się no, nie wiem, w naszym społeczeństwie odebrało jako nienormalne albo głupie, a tam się uczę, że po prostu są inne, to, że nie ma czegoś takiego jak coś nienormalne czy głupie, tylko po prostu jest inne i w tej inności może być albo fascynujące albo odstrasające, ale nie jest to – staram się – uczę się właśnie nie wartościować, to jest dla mnie duża jakby zasługa tych podróży właśnie. Żeby nie wartościować, tylko poznawać, właśnie to się tyczy kultur chociażby.

Podróżowanie i kontakty z tubylcami są podstawą gromadzenia wiedzy o sobie i świecie. Narratorka wykazuje duży poziom refleksyjności, dostrzega wiele związków, wzajemnych uwarunkowań określonych zachowań ludzi. Jest to wynik obserwacji i umiejętności wyciągnięcia wniosków, jak również bogactwo własnych doświadczeń.

Wszechstronnym zyskiem o charakterze edukacyjnym jest wzbogacenie świadomości osoby podróżującej, uwrażliwienie na inną symbolikę, która ukazuje różnice w myśleniu i sposobie spostrzegania świata. Dzięki temu poszerza się horyzont myślowy i aksjologiczny człowieka. Podróż jest przede wszystkim zjawiskiem związanym ze zderzeniem się różnych sposobów bycia w świecie, czyli świata wewnętrznego osoby poznającej oraz rzeczywistości zewnętrznej. Podróże są okazją do konfrontacji poglądów, zdobycia wiedzy i zrozumienia inności. Zdobywanie świata, pokonywanie przestrzeni jest niezastąpionym sposobem gromadzenia wiedzy nie tylko o świecie fizycznym, ale także o własnej psychice.

Wiedza pełni bardzo ważne funkcje dla badanych, stanowi między innymi kryterium klasyfikowania i hierarchizowania podróżujących. Narratorzy są bezwzględni w krytycznej ocenie osób, których brak wiedzy o uwarunkowaniach społeczno-politycznych czy kulturowych odwiedzanych krajów powoduje poważne konsekwencje zarówno dla turystów, jak i tubylców (M4):

Turystów można by podzielić na dwie kategorie: tych, co wiedzą, gdzie jadą i druga kategoria: tych, co nie za bardzo wiedzą, gdzie jadą. Chcą po prostu gdzieś pojechać, żeby ewentualnie się później pochwalić. No i są też tacy podróżujący, powiedzmy, jak my z plecakami. No i tutaj też jest wielu ludzi, wiele kategorii. Każdy ma inny cel, przykro, że sam stwierdzę, też zauważyłem ludzi, którzy jeżdżą, żeby pojechać, nie za bardzo mają pojęcie, gdzie albo nie interesuje ich tak za bardzo, nie poświęcają czasu, żeby się przygotować do podróży. Nie studiują żadnej literatury, nie wnikają, nie studiują historii danego kraju, bo osobiście uważam, że to jest bardzo ważne.

Na kryterium klasyfikowania podróżujących składa się więc nie tylko poziom doświadczeń, wykształcenie czy zawód, ale zasadnicze znaczenie ma zakres informacji o odwiedzanym kraju. Poza tym zasób podróżniczych doświadczeń i wiedzy może być elementem kreowania wizerunku, podkreślania swojej oryginalności, wyjątkowości.

Ciekawym aspektem edukacji dorosłych jest dopełnianie się, przenikanie uczenia się formalnego i nieformalnego. Zadanie wynikające z instytucjonalnego wymiaru edukacji może być motywacją stymulującą do wyjazdu w określone rejony świata lub odwrotnie, wiedza zdobywana dzięki podróżowaniu może się przekładać na wzrost kompetencji zawodowych, naukowych. Dokumentują to następujące wypowiedzi badanych (K10):

Pisałam pracę magisterską z dzikich koni Przewalskiego, zresztą to był powód, dla którego pojechałam do Mongolii pierwszy raz i tam się zakochałam w tym miejscu, to stało się takim moim biegunem ziemi.

Pozytywne uczucia decydujące o wyborze kraju i stymulujące chęć poznawania go wiążą się z wewnętrzną motywacją, która jest siłą napędową rozwijania profesjonalnej wiedzy i może być dokumentowana uzyskiwaniem stopni naukowych (M17):

Na wyprawy wspinaczkowe jeździłem do Iranu, potem się zaczął Hindukusz, zacząłem pracę doktorską pisać z geologii Hindukuszu Wysokiego: Afganistan, Pakistan [...]. A przy okazji już dość wcześniej czytałem książki, te dotyczące eksploracji Azji Centralnej, żalowałem, że nie urodziłem się 100 lat wcześniej, bo mnie zawsze interesowały kultury.

Badani w swoich narracjach wprost bądź pośrednio ujawniają motywy związane z poszerzeniem wiedzy, a zarazem w naturalny sposób spinają elementy edukacji formalnej z nieformalną. Zachwytna atmosfera danego miejsca jest czynnikiem decydującym o wyborze rejonu, powoduje chęć ciągłego wracania i zgłębiania informacji o nim (M12):

Teraz jeżdżę przede wszystkim po to, żeby się czegoś dowiedzieć, jadę dla nauki. Jeżeli jadę do jakiegoś kraju, to po to, żeby go poznać. I to jest jakby moje podstawowe założenie. A ponieważ jestem ciekawy świata, w efekcie coraz więcej tych krajów się włącza [...]. W pewnym momencie pojechałem do Chin i zacząłem się Chinami interesować. W efekcie zacząłem się uczyć chińskiego, poszedłem na drugie studia, podróż doprowadziła mnie do większego zainteresowania danym krajem. Teraz na przykład moją wielką miłością jest Birma.

Gruntowne poznawanie kraju, jego historii, kultury czy uwarunkowań społeczno-politycznych zawiera się także w motywacji edukacyjnej. Zainteresowanie kolejnym krajem może motywować do ukończenia studiów albo przeplatania kariery naukowej podróżowaniem traktowanej jako sposób poznawania świata. Wyjątkowe sytuacje i miejsca dają dostęp do wiedzy tajemnej, której nie sposób pozyskać inaczej niż przez obecność w nich (M17):

Korzystam z tego, bo mi pokazują wiele rzeczy. Pozwalają mi na przykład robić zdjęcia w klasztorach czy w jakiś tam miejscach, gdzie nie pozwalają normalnie, czy prowadzą mnie w miejsca takie, w które normalnie nie wpuszczają ludzi obcych. Potrafią wyjąć jakieś rzeczy, jakieś święte przedmioty, także dzięki temu masę rzeczy się dowiaduję. Z resztą to tam właśnie największą ilość informacji uzyskałem na przykład na temat sztuki, na temat kultury, a wcześniej na temat geologii [...]. Ja będąc po geologii, po specjalizacji mineralogia i petrografia, najwięcej nauczyłem się o kamieniach szlachetnych od jubilerów w Indiach, gdzie godzinami przesiadywałem u nich, przeglądając kamyczek po kamyczku. Ale po prostu to jest wiedza, której człowiek w podręcznikach nie znajdzie [...]. Miałem dużą wiedzę na temat dywanów, teraz trochę mi, że tak powiem, uciekła. Znałem dywany orientalne na poziomie takim absolutnie profesjonalnym, godzinami całe dnie spędzałem w dukanach z dywanami.

Uczestniczenie w codziennym życiu społeczności na prawach mieszkańca w naturalny sposób pozwala zdobyć jej zaufanie, a dzięki temu także bezcenne umiejętności, przekazywane tylko wybranym osobom spoza najbliższego kręgu. Przytoczony fragment narracji dokumentuje sposób uczenia się poprzez wspólne uczestniczenie w społecznych relacjach, a wiedza zyskuje charakter kontekstualny i zależy od sytuacji, w której jest zdobywana. Na poziomie jednostkowego doświadczenia rozmywiają się różnice między uczeniem się formalnym a nieformalnym, zostają one zintegrowane, tworząc biograficzność. Zarówno doświadczenie, jak i biografia mają wymiar całościowy.

Osoby podróżujące w sposób indywidualny nadają różne sensy i znaczenia swojemu byciu w świecie; wyłonić tu można wiele kategorii i typów. Dla jednych jest to sposób poznawania, wręcz studiowania świata, dla innych naprawiania. Potwierdza to wypowiedź narratora (M15):

„M” jest takim człowiekiem, który w trakcie swoich podróży realizuje różne ciekawe projekty, na przykład zorganizował akcję sprzątnięcia Amazonki, co w ogóle dla mnie wydaje się jakimś pomysłem strasznie szerokim, trudnym logistycznie, ale dla „M” nie ma takich problemów, on po prostu drukuje pięćset naklejek w Polsce, bierze je i nakleja na promach, które płyną po Amazonce, żeby nie wyrzucać śmieci. Rozmawia z kapitanami tych promów, daje im worki foliowe, żeby pasażerowie wrzucali tam butelki plastikowe, a nie na zewnątrz. Zorganizował sprzątnięcie portu w Iquitos, namówił urząd miasta.

Własne zaangażowanie inspiruje do działania innych ludzi, ugruntowując w nich poczucie sprawstwa i zaufania do własnych możliwości. Uczenie się dorosłych w perspektywie społeczno-kulturowej lokuje się pomiędzy biografią ludzi a społeczno-kulturową przestrzenią, w której kształtują się ich doświadczenia.

Edukacja dorosłych osadzona w idei całościowego uczenia się podkreśla rolę potocznego doświadczenia, obecnego w codziennych interakcjach konstytuujących świat życia tych osób. W podróżniczych aktywnościach wiele jest przenikających się kontekstów uczenia się, poznawania zarówno siebie, swoich możliwości, jak i innych ludzi, warunków, w jakich funkcjonują, wartości, jakie preferują. Kulturowe filary turystyki indywidualnej można odnieść do fundamentalnych dla uczenia się wartości, takich jak zaangażowanie, wolność oraz autonomia. Edukacyjne wymiary podróżowania rozpoznajemy między innymi poprzez doświadczanie odmienności kulturowej, odnajdywanie sensu różnicy, budowanie tożsamości dzięki kulturowej różnorodności. Nie wszystkie efekty podróży można dostrzec i określić. Niekiedy są one związane z wiedzą milczącą: „dotyczy ona utajonych przesłanek naszego myślenia, tego czegoś, co nas skrycie określa [...], co czyni nas takimi, jakimi jesteśmy w codziennym doświadczeniu, w sposobie widzenia rzeczy, innych ludzi i siebie samych”¹⁵. Systematycznie gromadzona wiedza przenika często w sposób niedostrzegalny w przestrzenie życia zawodowego, społecznego oraz osobistego. Edukacyjne zyski można dostrzec z perspektywy własnych narracji, zmiany postaw, zachowań. Roztapiają się one na przestrzeni lat w codziennych sytuacjach, podejmowanych aktywnościach i rozbudowanej sieci relacji.

NIEFORMALNE OBSZARY UCZENIA SIĘ DOROSŁYCH – EDUKACYJNE KONTEKSTY PODRÓŻOWANIA

STRESZCZENIE: W pierwszej części artykułu omówiono teoretyczne koncepcje uczenia się, cechy edukacji osób dorosłych, mobilność, refleksyjność. W artykule autorka prezentuje część swoich badań. Ich celem była rekonstrukcja backpackingu opierająca się na doświadczeniach turystów. Jako strategię badawczą zastosowano metodę dokumentarną, natomiast wywiad stanowił technikę gromadzenia materiału badawczego. W rezultacie mamy różne edukacyjne korzyści z podróżniczych doświadczeń. Podróżowanie dla wielu dorosłych jest formą nauki, sposobem poznawania świata, poszerzania horyzontów, mają oni szerszy zakres wiedzy ogólnej i specjalistycznej (niektórzy inspirowani podróżą podejmują kolejne kierunki studiów, piszą prace doktorskie i habilitacyjne). Wyjazdy poszerzają perspektywę rozumienia uwarunkowań społeczno-politycznych i kulturowych odwiedzanych krajów. Dają możliwość konfrontacji wiedzy i wyobrażeń z rzeczywistością poznawanych miejsc. Wzrasta poczucie indywidualnej odpowiedzialności za losy innych, badani na wiele sposobów włączają się w pomoc ludziom w różnych zakątkach świata. Podróżowanie wpływa na rozwijanie cech, które po powrocie są wykorzystywane w wielu sytuacjach życiowych, wewnętrzne zmiany to przede wszystkim: odkrywanie siebie, swoich umiejętności i kompetencji. To wszystko podnosi poczucie własnej wartości, zaradności oraz niezależności. Zmiany te przekładają się na lepsze funkcjonowanie w wielu obszarach życia: społecznego, zawodowego i osobistego.

SŁOWA KLUCZOWE: dorośli, mobilność, uczenie się, nieformalna edukacja, podróżowanie.

¹⁵ R. Kwaśnica, *O dwóch wersjach pytania o przedrozumienie. Do pedagogiki naukowej i pedagogów z marginesu*, [w:] *Pytanie – dialog – wychowanie*, red. J. Rutkowiak, Warszawa 1992, s. 82.

NON-FORMAL AREAS OF ADULTS' LEARNING – EDUCATIONAL CONTEXTS OF TRAVELLING

SUMMARY: The first part of the paper describes theoretical concepts of learning, characteristics of adult education, reflectiveness, mobilities. In this article the author presents some part of her own research. The aim of this research was reconstruction of backpacking phenomenon based on travellers' experiences. The applied research strategy was documentary method, whereas individual interview was the technique of collecting the research material. As the results we have different educational benefits from travellers' experiences. For many adults travelling is the way of learning, getting to know the world, broadening their mind. They acquire general and specific knowledge and often decide to take up different studies or write dissertations. Travelling broadens their perspective of understanding social, political and cultural conditions of the visited countries. It gives the opportunity to compare one's own knowledge and ideas with the reality of the visited countries. Travellers become more responsible for the people and nations they meet. They join various organizations or try to help in any other way. Travelling helps to discover and develop certain features which can be used in many everyday situations – adults discover their skills, competence and abilities. As a result this leads to an increase of self confidence, independence and responsibility. Such changes improve social, personal and work life.

KEYWORDS: adults, mobility, learning, non-formal education, travelling.